

PSICHOLOGINIAI KAI KURIŲ DARBO ASPEKTŲ TYRIMAI MOKSLINĖJE TECHNINĖJE BIBLIOTEKOJE

LEONTINA ŠIMKŪNIENĖ

Darbas sudaro pagrindinį mūsų gyvenimo turinį, tad pasitenkinimas, kurį teikia jo atlikimas, turi esminės reikšmės žmogaus asmenybės vystymuisi bei jo psichikos būklei. Darbo sociologijos specialistai skiria dviejų kategorijų žmones: vieniems darbas yra pagrindinė vertybė, svarbiausias jų interesų šaltinis ir kartu jų gyvenimo įprasminimas; kitiems — darbas yra priemonė kitoms vertybėms įgyti¹. Kiekvienos kategorijos žmogus skirtingais kriterijais vertina darbą, darbovietę, kolektyvą; antra vertus, darbas, darbovietė, kolektyvas gali turėti įtakos arba vienos, arba antros kategorijos darbuotojui susiformuoti, ypatinagai tais atvejais, kai jis yra jaunas, vos pradantis savo darbinę veiklą.

Elektrografijos mokslinio tyrimo instituto mokslinei techninei bibliotekai sukako 17 metų. Nedidelės bibliotekos gyvenime tai brandos laikas, kai pajuntamas reikalus pasvarstyti ir įvertinti, ko pasiektą per šiuos metus. Šį kartą panorome pamąstyti ne apie tūkstančius sutvarkytų knygų, ne apie šimtus tūkstančių užpildytų, į katalogus bei kartotekas įjungtų kortelių, netgi ne apie dešimtis ir šimtus skaitytojų, kurie kasdieną aprūpinami informacine medžiaga. Šiuos skaičius ir rodiklius mes žymime apskaitos lapeliuose ir parodome kiekvienų metų ataskaitose. Tačiau parūpo žmonės, kurie gy-

vena — dirba, galvoja, jaučia — už šių skaičių, parūpo jų pasitenkinimas savo darbu.

Per 17 metų mūsų bibliotekos kolektyvas palaipsniui išaugo nuo 1 iki 6 etatų. Tačiau etatų skaičiui neatitinka besikeičiančių darbuotojų papildymo skaičius: šešioms etatų vietoms per šį laikotarpį teko vienuolika žmonių. Įvairus jų išsilavinimas², stažas, įvairi ir darbo trukmė mūsų bibliotekoje. Šešioms etatams tenka 9 metų vidurkis, o vienuolikai dirbančių ir dirbusių bibliotekininkų — 5 metų. Kadru kaita yra normalus reiškinys, tik mums sunku spręsti, kaip reiktų vertinti mūsų bibliotekos kadru tēkmę. Nesusidurta su panašiais tyrimais, tad nėra su kuo palyginti. Įdomu, kad pastoviausios išliko trys pirmosios darbuotojos, nors joms teko pakelti sunkiausias darbo sąlygas: pirmoji išdirbo 17 metų, antroji — 12 metų, trečioji — 11 metų. Tik nuo ketvirtojo etato prasidėjo kadru judėjimas. Mūsų biblioteka, kaip ir kiekviena kita, suinteresuota, kad kadrai būtų pastovūs. Nektiki porą—trejetą metų išdirbusios bendradarbės gaila ir gamybiniai, ir psichologiniai požiūriai. Tačiau kiekviena, pereidama į kitą biblioteką, turi asmeninius motyvus: vienas suvilioja geresnės materialinės arba lengvesnės darbo sąlygos, kitas — buitinių sąlygų pagerinimo perspektyvos arba arti-

¹ Dobrovolska D. Praca zawodowa jako wartosci w zyciu jednostki.— Kn.: Problematyka i metody badan nad zadowoleniem z pracy. Wroclaw, 1973, s. 19.

² Septynios iš jų turi aukštąjį specialų išsilavinimą, dvi — specialų vidurinį, vi studijuoja bibliotekininkystę, viena turi aukštąjį kitos specialybės išsilavinimą.

mesnis, malonesnis bibliotekos profilis. Žinoma, gali būti ir neoficialių, gal ir psichologinių motyvų. Vienų lūkesčiai pasiteisina, o kai kurioms tenka ir nusivilti. Tai natūralu: vargu ar yra profesija ir darbovietė, kuri šimtu procentų patenkintų darbuotoją. Mūsų uždavinys — siekti, kad pasitenkinimo būtų kuo daugiau. Tad ir pabandėme pasvarstyti, ko mes šia prasme pasiekėme mūsų bibliotekoje.

Iš anksto buvo paruošta visiškai anoniminė anketa. Anketa sudaryta iš eilės grupinių ir pavieniųjų klausimų, pagrįsta trijų balų vertinimo sistema. Anketa, prieš užpildant, buvo kolektyviai išsiaiškinta. Ją užpildė dešimt darbuotojų: keturios buvusios ir šešios esančios. Viena iš buvusiųjų tyrime nedalyvavo. Rezultatai apskaičiuoti vėliau ir išreikšti procentais.

A n k e t a

Profesijos pasirinkimas

Kas apsprendė bibliotekininko profesijos pasirinkimą	
noras	37%
sąlygos	40%
atsitiktinumas	23%
Kas apsprendė techninės bibliotekos darbuotojo specialybės pasirinkimą	
materialinis suinteresuotumas	10%
domejimas šiuo darbu	43%
atsitiktinumas	47%
Ką labiausiai vertinate šioje specialybėje	
kontaktą su išsilavinusiais skaitytojais	40%
galimybę teikti konkrečią pagalbą	37%
galimybę plėsti kultūrinį techninį akiratį	23%

Darbas Elektrografijos mokslinio tyrimo instituto mokslinėje techninėje bibliotekoje

Kaip Jus patenkina materialinės sąlygos	70%
Kaip Jus patenkina buitinės sąlygos	33%

Psichologinės sąlygos

Asmeninis pasitenkinimas darbu	
Ar Jus patenkina Jūsų darbo baras	60%
ar norėtumėte platesnės apimties darbo	13%
ar norėtumėte siauresnės apimties darbo	23%
ar norėtumėte keisti darbo barą	23%
Ar Jums darbas padeda kelti kvalifikaciją	66%

Ar Jūsų darbas padeda plėsti akiratį	63%
Ar jaučiatės savo darbu esanti naudinga visuomenei	60%
Ar jaučiate pasitenkinimą, suteikdama skaitytojams konkrečią pagalbą	86%
Ar Jums malonūs santykiai su skaitytojais	56%
Ar Jus patenkina savarankiškumo galimybės	71%
Ar Jus patenkina kūrybinės galimybės	53%
Ar Jus patenkina darbo krūvis	66%
Ar Jus patenkina darbo drausmė	71%
Ar Jus patenkina moraliniai paskatimai, pagyrimai	93%
Ar Jus patenkina paraginimai, papeikimai, priminimai	71%

Pasitenkinimas vadovavimu

Pabrukta	50%	Kaip vertinate vadovės dalykinį autoritetą	90%
	60%	Kaip vertinate vadovės moralinį autoritetą	96%
	30%	Kaip vertinate vadovės reiklumą	86%
	40%	Kaip vertinate vadovės organizacinius sugebėjimus	93%
	70%	Kaip vertinate vadovės objektyvumą	90%
	50%	Kaip vertinate vadovės vadovavimo stilių	90%
	80%	Kaip vertinate vadovės rūpestingumą	100%

Kurias iš šių savybių Jūs laikote svarbiausiomis vadovavime — pabrukite).

Pasitenkinimas kolektyvo tarpusavio santykiais

Ar Jus patenkina darbo pasiskirstymas kolektyve	86%
Ar pakankamas darbo derinimas savaime	66%
Ar pakankama tarpusavio pagalba darbe	80%
Ar pakankama tarpusavio bendravimo kultūra	93%
Ar pakankama tarpusavio pagalba asmeniniame gyvenime	80%

Pastovumas

Ar norėtumėte pakeisti profesiją	40%
Ar norėtumėte pereiti į kitokio tipo biblioteką	13%
Ar norėtumėte pereiti į kitą tokio pat tipo biblioteką	20%

Išeities taškas kiekvieno žmogaus darbo veikloje — profesijos pasirinkimas. Socialistinėje visuomenėje kiekvienam žmogui suteikta galimybė pasirinkti profesiją, atitinkančią jo individualius polinkius bei sugebėjimus, teikiančią jam pasitenkinimo ir kartu nenustelbiančią tų jo asmenybės bruo-

žų, kurie gali išryškėti už darbinės veiklos ribų. Tačiau kiekvieno žmogaus gyvenime daugiau ar mažiau veikia įvairūs faktoriai, kurie gali jam sutrukdyti pasirinkti norimą profesiją ar darbą. Mūsų anketų duomenys rodo, kad profesijos pasirinkimui mūsų bibliotekininkams tik 37% įtakos turėjo noras. Aukštesnis susidomėjimo bei noro rodiklis, pasirenkant mokslinės techninės bibliotekos bibliotekininkės specialybę — 43%. Iš trijų būdingesnių mokslinės techninės bibliotekos privatumų bei teikiamų galimybių labiausiai vertinami kontaktai su išsilavinusiais skaitytojais — 40% ir galimybė teikti jiems konkrečią pagalbą — 37%. Įdomu, kad materialiniam suinteresuotumui teko tik 10%.

Darbas yra reikšmingiausias ir svarbiausias žmogaus gyvenimo faktorius, lemiantis jo fizinių ir dvasinių savybių vystymąsi bei tobulėjimą. Darbas būtinas ne tik pavienio žmogaus, bet ir visos visuomenės materialinėms gyvenimo sąlygoms užtikrinti. Iš mūsų anketų matyti, kad atlyginimai ir jų priedai patenkina mūsų bibliotekininkes 70%, bet būtinės sąlygos, visų pirma — butų reikalas, tik 33%.

Stebėjimai ir tyrimai rodo, kad daugeliui žmonių darbas turi toli gražu ne vien materialinę vertę; bent bibliotekininkams labai dažnai visuomeninė bei psichologinė vertė būna svarbesnė. Darbo prasmė suprantama kaip galimybė įkūnyti savo sugebėjimus ir pajusti savo darbo, o kartu ir savo, kaip žmogaus, reikšmę visuomenėje.

Žmonių sugebėjimai skirtingi, kaip ir jų charakterių bruožai. Vieni žmonės linkę bendrauti, suprasti kitus ir jiems padėti. Jie lengviau prisitaiko prie įvairių kitų charakterių ir nuotaikų, sugeba išlaikyti reikalingą taktą, nejučiomis priversdami ir kitus paklusti tarpusavio santykių reikalavimams. Kiti bodisi nuolatinių santykių su žmonė-

mis, juos vargina kitų žmonių reikalai, slegia jų reiklumas, žeidžia arba erzina kai kurių netaktas. Mokslinėje techninėje bibliotekoje išskirtini du pagrindiniai darbo barai: darbas su skaitytojais ir darbas su informacijos šaltiniais. Skiriant bibliotekininkui darbo barą, būtina atsižvelgti į jo charakterį, polinkius, patyrimą. Nuo tinkamo suderinimo priklauso ir darbo sėkmė, ir pasitenkinimas. Mūsų anketų duomenys rodo, kad barų paskirstymas patenkina 60%. Tačiau šis rodiklis nebūna stabilus. Mokslinėse techninėse bibliotekose vienam darbuotojui tenka atlikinėti daug operacijų, tad įvairumo galėtų užtekti. Tačiau stebint kito darbo veiklą, kartais kyla noras išbandyti savo sugebėjimus ir ten. Susidarius palankioms aplinkybėms, reiktų į tai atsižvelgti. Pastebima, kad jaunas darbuotojas labiau vilioja skaitytojų aptarnavimas, o didesnio stažo darbuotojas — ramesnis literatūros tvarkymas. Klystama, kai skaitytojus aptarnauti pavedama mažo patyrimo darbuotojoms. Jei didžioiose bibliotekose abonemento darbas daugiau funkcionalinis, tai mokslinėse techninėse — kūrybiškesnis, reikalaujans platesnio techninių žinių akiračio, nuovokos ir, svarbiausia, noro suprasti ir patenkinti skaitytojų poreikius. Įdomu, kad gana aukštas mūsų anketų pasitenkinimo rodiklis, suteikiant skaitytojams konkrečią pagalbą — 87%, bet žymiai žemesnis tenka „maloniems santykiams su skaitytojais“ — 57%. Tur būt, šis skirtumas priklauso nuo nepakankamo patyrimo patenkinti skaitytojų poreikius arba nuo nesugebėjimo kreipti šiuos santykius užsibrėžta linkme. Pastebima, kad noriai pradėjusios darbą su skaitytojais jaunos darbuotojos gana dažnai pavargsta ir linksta pereiti į kitą darbo barą.

Reiktų susimąstyti dėl pasitenkinimo „kūrybinėmis galimybėmis“ rodik-

lio (53%) lyginant jį su „savarankišku-
mo“ rodikliu (73%). Gal būt, kūrybiš-
kai išnaudoti savarankiškuo galimy-
bes trūkdo nemažas darbo krūvis, ku-
ris sąlyginai patenkina mūsų bibliote-
kininkes — 66%.

Pasitenkinimo rodiklis pagyrimais (93%) šalia žymiai mažesnio — paragi-
nimais ir papeikimais (73%) primena,
kad neigiamąsias paskatinimo priemo-
nes visada verta keisti teigiamomis.

Kaip ir kiekviename darbo kolekty-
ve, taip ir mokslinėje techninėje bib-
liotekoje, labai svarbų vaidmenį atlie-
ka vadovas (vedėja). Jis planuoja, or-
ganizuoja, derina, kontroliuoja biblio-
tekos veiklą, jis atsako už bibliotekos
uždavinių įvykdymą. Kokias savybes
privalo turėti vadovas, kad sėkmingai
suburtų kolektyvą? Neįmanoma sukurti
idealų vadovo modeli. Šių dienų
mokslininkai — psichologai ir sociolo-
gai — tiria įgimtas ir įgijamas vadovui
reikalingas savybes³. Mes pabandėme
anketai parinkti pagrindinius vadovo
privalumus ir patikrinti, kuriuos iš jų
labiausiai vertina pavaldiniai ir kaip
šie privalumai atsispindi mūsų biblio-
tekos veikloje. Mūsų bibliotekos dar-
buotojos svarbiausiomis gero vadovo
savybėmis laiko šias: rūpestingumą —
80%, objektyvumą — 70%, moralinį
autoritetą — 60%. Matyti, kad nedide-
lio kolektyvo narėms labai reikalingas
ir branginamas rūpinimasis ne tik bib-
liotekos reikalais, darbo sąlygų pageri-
nimu, bet ir kiekvienos iš jų asmeninė
globa. Kiekviename darbo kolektyve
ypatingai turi būti siekiama vadovo
objektyvumo visuose veiklos spren-
dimuose, nes objektyvumas ne tik pa-
kelia jo paties autoritetą, bet sudaro
pagrindą ir sveikiems, draugiškiems
bibliotekininkų tarpusavio santykiams.
Paskaičius mūsų anketose išreikštus

pasitenkinimo vadovavimu rodiklius,
rūpestingumui teko 100%, moraliniam
autoritetui — 96% ir objektyvumui —
90%. Mažiau patenkina mūsų bibliote-
kos darbuotojas vadovo reiklumas —
86%.

Vienas iš sunkiausių vadovo uždavi-
nių — suburti darnų kolektyvą, pa-
skirstyti darbą ir sukurti palankų psi-
chologinį klimatą jam atlikti. R. Ra-
zauskas apibūdina gamybinį kolekty-
vą, kaip sudėtingą, besivystančią ir
nuolat stiprėjančią tarpusavio santykių
sistemą, kuri apima ekonominius, idėji-
nius politinius, gamybinius, techninius,
moralinius, kultūrinius ir buitinius ry-
šius⁴. Organizuojant pirminį kolekty-
vą, kuriame darbuotojos praleidžia tiek
daug laiko, kuriame formuojamas jų
sąmoningumas ir moralė, reikia laikyti-
tis socialinių, psichologinių ir pedago-
ginių reikalavimų, kurių pagrindu tarp
darbuotojų susiklosto ne tik dalyki-
niai, bet ir asmeniniai santykiai. Bū-
dingesni šių santykių aspektai atsispin-
di mūsų anketoje, kurioje išvesti jų
patenkinimo rodikliai.

Mokslinė techninė biblioteka užima
ypatingą vietą mokslinio tyrimo insti-
tuto struktūroje. Biblioteka reikalinga
kiekvienam specialistui ir ji padeda
kiekvienam, įnešdama tam tikrą indėlį
į viso didžiojo kolektyvo veiklos re-
zultatus. Ir kartu biblioteka dažnai pa-
silieka lyg už struktūrinio, ekonominio
ir net psichologinio barjero. Biblioteki-
ninkėms dažnai trūksta techninių ži-
nių, joms sunku pažinti aptarnaujamą
kolektyvo tiriamuosius, konstravimo
projektavimo ar gamybinius planus
bei uždavinius. Joms labai ribotos ga-
limybės net dalykiškai bendrauti su
specialistais, nes, esant dideliam dar-
bo krūviui, kiekviena sugaišta valan-

³ Šepelis V. Vadovas ir pavaldinys. Vilnius, 1973. 100 p.

⁴ Iš skaityto R. Razausko pranešimo Elektrografijos m. t. institute.

dėlė palieka baltą dėmę kasdieninių darbų mozaikoje. Gal kaip tik dėl to taip puoselėjami ir branginami bibliotekos darbuotojų tarpusavio dalykiniai ir psichologiniai santykiai. Iš anketų duomenų matome, kad kolektyvas yra gana darnus ir sveikas. Tarpusavio bendravimo kultūrai tenka 93% rodiklis. Gamybinis aspektas — darbo organizavimas bei paskirstymas — patenkina 86%, tačiau darbo derinimas atskiruose baruose mažiau — 66%. Tenka pagalvoti, kaip tiksliau paskirstyti darbą ir atskiruose baruose: galėtų padėti dienotvarkės, darbų sąrašai, pareigų instrukcijos.

Sustojame prie paskutiniųjų anketos duomenų, kurie turėtų parodyti mūsų bibliotekininkų pasitenkinimą savo specialybe ir atliekamam darbu. Šalia aukštų rodiklių, gerai vertinančių materialines ir ypatingai psichologines darbo sąlygas, galėtų stebinti noras pakeisti profesiją — net 40%. Tai nereiškia, kad keturios iš dešimtuko visiškai nepatenkintos, likusios bibliotekininkėmis. Taip kategoriškai pasisakė tik dvi. Keturios jokių abejonių dėl profesijos nepareišė, o keturios abejoja, ar nebūtų joms malonesnė kuri kita profesija. Atsižvelgiant į tai, kad tik 37% bibliotekininkystės pasirinkimą nulėmė noras, o 63% — sąlygos arba atsitiktinumas, matyti, kad ne visos, atsitiktinai į šią darbo sritį patekusios, pamėgo tokį darbą. Dar gi ne visos iš tų, kurios vadovavosi noru, rado tai, ko tikėjosi. Tad kokios priežastys? Kurie iš tų gana aukštą pasitenkinimo rodiklių slepia seklumas? Beveik vieninga nuomonė: didelis dar-

bo krūvis, rutina, kūrybinių galimybių stoka, per mažai technikos mokslo žinių, per silpni dalykiniai kontaktai su skaitytojais. Išryškėja prieštaravimai: mokslinės bibliotekos darbuotojos labiausiai vertina kontaktą su išsilavinusiais skaitytojais ir kaip tik to kontakto pasigenda; jos didžiausią pasitenkinimą jaučia, suteikdamos konkrečią pagalbą skaitytojui, bet ne visada sugeba tai atlikti.

Bibliotekininko darbo psichologinį pagrindą sudaro skaitytojų interesų bei poreikių pažinimas. N. Krupskaja, kalbėdama apie mokslinio darbo sėkmingumą, pabrėžė, kad viena iš pagrindinių sąlygų — pavyzdingas mokslinių bibliotekų sutvarkymas. Šioms bibliotekoms reikalingi žmonės, kurie pažįsta bendrą mokslinio darbo specifiką, kurie moka įsiklausyti į mokslininkų balsą⁵. Tad mokslinėse techninėse bibliotekose darbas su skaitytojais įgyja abipusį pobūdį: kad bibliotekininkas galėtų sėkmingai padėti specialistams jų moksliniame ar gamybiniame darbe, jis privalo daug išmokti, sužinoti iš pačių specialistų, privalo pažinti jų mokslinį ar gamybinių darbą, skirti atskirus etapus ir nuo jų priklausantį poreikių kilimą, pažinti skaitytojų kvalifikacijas ir net jų individualias psichologines savybes. Bibliotekininko ir skaitytojo santykių pagrindas — psichologinis pradas, kuris reikalauja pedagoginio priėjimo. Mokslinėje techninėje bibliotekoje būtina išmokti racionalizuoti darbo procesus, išmokti išmintingai naudoti laiką, kad kuo daugiau jo liktų skaitytojams-specialistams ir jų poreikiams pažinti.

⁵ *Крупская Н. К. О библиотечном деле. М., 1957, с. 84—85.*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ НЕКОТОРЫХ АСПЕКТОВ РАБОТЫ В НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БИБЛИОТЕКЕ

Л. ШИМКУНЕНЕ

Резюме

В статье изложены основные критерии удовлетворения работой сотрудников научно-технической библиотеки научно-исследовательского института. Составлена анкета, исходя из материальных и, в основном, психологических аспектов. Подведены итоги анализа анкет, заполненных библиотекарями данной библиотеки.

Результаты анкет показывают, что в данном коллективе самыми главными мотивами удов-

летворения работой являются психологические мотивы. Деловые контакты с читателями дают меньше удовлетворения работникам библиотеки.

В выводах подчеркивается, что библиотекарям научно-технических библиотек необходимо знать тематику проводимых научно-исследовательских работ и постоянно изучать интересы и потребности читателей-специалистов.

PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF SOME ASPECTS OF WORK IN A TECHNOLOGICAL RESEARCH LIBRARY

L. ŠIMKŪNIENĖ

Summary

The present article deals with the basic criterious of satisfaction that is experienced from work by the workers of the scientific technical library of a scientific research institute.

The workers of this library filled in special forms that were prepared by paying the main attention to material and-basically-to psychological aspects.

The results show that psychological motives are the principle motives of satisfaction got from work in our collective. The workers of our library experience less satisfaction in business contacts.

In conclusions emphasize the necessity for the librarians of such libraries to be aware of the scientific subjects carried out in the institute and to study continuously interests and needs of the readers-specialists.